Onze taal in de Ijzertijd

Het Keltisch is één van de belangrijke Indo-Europese taalgroepen met als eerste kerngebied Oost-Frankrijk en Zwitserland. De taal verspreidt zich in de Late Ijzertijd over een groter gebied. Het zijn de Romeinen die het Griekse 'keltoi' vertalen naar 'galli' waardoor we van dan af spreken over Galliërs met o.a. Gallia Belgae in onze streken (=de Belgische volksstammen).

De meeste hedendaagse auteurs spreken nog altijd over de Kelten, ook in onze streken zodat Kelten en Galliërs eigenlijk dan hetzelfde aanduiden. Taalkundig is 'galli' immers een vertaling van 'keltoi'.

Het 'oer'-Keltisch werd gesproken in het oorspronkelijke kerngebied. In andere regio's is dit geëvolueerd tot een Keltisch dialect. Het Keltisch als taal bestaat enkel nog in meer afgelegen gebieden, die minder beïnvloed zijn door de Romeinse invallen.[1]

In het boek Gallisch Brabant, wereld van toponiemen behoudt auteur D. Timmermans de term Keltisch voor het 'oer'-Keltisch. Het Keltisch dialect van de Belgische volksstammen noemt zij een Gallische taal.[2]

Het Keltisch op de Britse eilanden is er gekomen door volksbewegingen in de Ijzertijd en vroeger. De Belgae (=Belgische volksstammen in Gallia Belgae) waren één van de laatste die migreerden. Na de Romeinse inval bleef het Keltisch overeind in Ierland en Wales, ook in Cornwall (zuidwesten van Groot-Brittannië). Met de inval van de Angelen en de Saksen (Germaanse stammen afkomstig uit Noord-Duitsland) ontstaat het Oud-Engels, een soort Germaans dialect.[3]

Vanuit Cornwall zal dan later het Keltisch terug ingeburgerd worden in het Franse Bretagne (5de-7de eeuw). Vanuit Ierland wordt in de 5de eeuw het Keltisch ook verspreid in Schotland waarbij het oude Pictisch van de hooglanden er zal verdwijnen.

In de Vroege Middeleeuwen werd er Nederduits gesproken in de vlakten in het noorden van Duitsland, en Hoogduits in de hoger gelegen streken van Midden- en Zuid-Duitsland. Nederduits was ook de taal van de Franken die leefden in de benedenloop van de Rijn en in Vlaanderen.[4] Ook de Angelen en de Saksen spraken dit Neder-Duits. Nederlands, ook Fries, Engels en Nederduits worden dan ook als sterk verwante talen aanzien.

Eeuwen voor onze tijdrekening hebben de Germaanse dialecten zich van de Indo-Europese dialecten losgemaakt. Typisch voor het Germaans zijn de klankverschuivingen. Waar andere dialecten bv. b-, d-g- bleven gebruiken werd dit in het Germaans p-, t-, k-.[5]

Waar in andere Indo-Europese talen ook een accentverschuiving op een andere betekenis van het woord duidde, zou dit bij het Germaans geleidelijk aan afzwakken. Dit gebeurde vooral bij het Hoog-Duits.

Het germaniseringsproces begon in het huidige Nederland al in de tweede eeuw voor Christus vanuit Noord-Duitsland. In het huidige België en Noord-Frankrijk hield de Romeinse bezetter de germanisering nog een tijd tegen. Pas in de vierde eeuw na C., en eerder ook al vanaf het derde kwart van de derde eeuw na C. zouden er wel al Frankische invallen zijn geweest.[6]

---

[1] Met Keltisch duiden we hier verder zowel het 'oer'-Keltisch als de eruit geëvolueerde dialecten aan.
[2] M. Gysseling spreekt over het Belgisch als de taal van de Urnenveldmensen uit de Bronstijd.
[3] Atlas van de Europese talen, p. 51 en 153.
[4] Atlas van de Europese talen, p. 133.
[5] O. Vandeputte, Nederlands, 1989, p. 45).
[6] R. Willemijns, hoogleraar VUB, W Daniëls, Het verhaal van het Vlaams, 2003, p. 37.

Er kan dus geconcludeerd worden dat volksstammen zoals de Menapiërs en Nerviërs een Keltisch dialect, het Gallisch, spraken. In andere delen van het Keltische taalgebied werden andere dialecten gesproken. Germaanse (=Frankische) invallen zouden hier pas vanaf de derde-vierde eeuw na C. het Keltisch verdringen. Ook op de Britse eilanden werd nagenoeg overal het Keltisch verdrongen na Germaanse invallen (Angelen, Saksen). In meer afgelegen gebieden (Ierland, Wales, Cornwall) bleef het Keltisch behouden.

Blijkbaar hebben de Romeinen geen invloed gehad op de volkstaal in onze streken. Dit gebeurde wel in Wallonië en Frankrijk waar zich een Keltische variant van het Latijn ontwikkelde, het Oudfrans.

De bakermat van het Germaans was een gebied in Denemarken, Noord-Duitsland en Zuid-Zweden. Van hieruit begonnen Germanen naar het zuid-oosten en zuiden uit te zwermen. Omstreeks 500 v.C. trekken ze de Rijn over en bereiken ze de Donau. [7]

Door volksverhuizingen ontstaat uit de noordelijke taalgroep (Scandinavisch) eerst een zuidelijke taalgroep. Deze laatste noemt men ook West-Germaans. Teutonen, Vandalen en Goten trekken de laatste twee eeuwen voor onze tijdrekening vanuit het noorden over de Oostzee naar het Weichsel-gebied en later naar de Zwarte Zee. Zij worden Oost-Germanen genoemd.

De Latijnse auteur Tacitus (ca 55-118) sprak voor het eerst over drie regio's in het West-Germaanse taalgebied:

- Ingweonen of Noordzeegermanan (o.a. Friezen, Angelen, Saksen) langs de Noordzeekust.
- Istweonen of Rijn-Wesergermanen (o.a. Franken) in grote delen van België, Nederland en Noord-Frankrijk.
- Herminonen of Elbegermanen (o.a. Alemannen) in het zuiden en zuidwesten van Duitsland.

Uit het West-Germaans zullen o.a. Oudengels, Oudfries, Oudsaksisch (Oudnederduits), Oudhoogduits en Oudnederfrankische (Oudnederlands) ontstaan.

Men kan de verschillende oude talen die uit het West-Germaans ontstaan zijn, herkennen door een aantal typische kenmerken:

- In het Ingweoons kenden men de 'Nasalschwund' waarbij de neusklank verdwijnt (bv. 'mund' wordt 'mud', wat later naar 'muude' evolueert). Hetzelfde gebeurde bij 'ons' of 'uns' naar 'uus'. Deze ingweonismen komen het meest voor de Ingweoonse groep, niet bij het Hoog-Duits.
- Bij het Hoog-Duits was er dan weer een medeklinkerverschuiving die minder aanwezig was bij meer noordelijke Germaanse taalgroepen.

Met de komst van de Franken in onze streken komt er hier een West-Germaans dialect, het Oudnederlands (of Oudnederfrankisch). In Het verhaal van het Vlaams wordt ook over een nauwe verwantschap met bv. het Oudengels en het Oudnederduits gesproken. In Atlas vaan de Europese talen wordt dit vermoedelijk vereenvoudigd en zegt men dat Angelen, Saksen, Franken allen Nederduits spraken.

Volgens R. Willemyns, de auteur van Het verhaal van het Vlaams, is de taalgrens het resultaat van een romanisering van de sociale bovenlaag naar het noorden toe (Wallonië, zuidelijk Vlaanderen, Brabant, zuidelijk Limburg,…) en een omgekeerde germanisering van de sociale bovenlaag naar het zuiden toe (tot aan de Loire!). Het eerste had plaats tijdens de Romeinse overheersing, het tweede

[7] Het verhaal van het Vlaams, p. 38.

gebeurde nadien door de Frankische kolonisatie. Een groot deel van Frankrijk zou zo zelfs gedurende nog een paar eeuwen tweetaling Germaans-Romaans zijn geweest. Er ontstand dus niet direct een scherp afgelijnde taalgrens.[8]

Iets wat regelmatig terugkomt in historische bronnen is de taal van de dominerende elite versus de volkstaal. Tijdens de Romeinse overheersing zou dit dus betekenen: een Latijns sprekende elite en een Gallische volkstaal. Met de Frankische invallen wordt dit dan een Frankische elitetaal (ook in het veroverde gebied tot aan de Loire). De volkstaal zou dan geleidelijk aan meer en meer beïnvloed worden door de taal van de elite. Toch spreken wij geen Latijnse taal, en ten zuiden van de taalgrens wordt er geen Germaanse taal gesproken.

De Gallische volkstaal zal in onze streken ook eerst door het Latijn als elitetaal beïnvloed worden, nadien door het Frankisch. Dat dit laatste sterker optrad ten noorden van de huidige taalgrens kan te maken hebben met de al grotere invloed van de Franken in onze streken tijdens de Romeinse bezetting. Ten zuiden van de taalgrens zou dit dan trager moeten gebeurd zijn. Mogelijk is de taal van de elite daar toch ook Latijn, de taal van de kerk, gebleven na de kerstening van Clovis.

Het Frankisch wordt dus bij ons al vrij snel de elitetaal, zelfs al tijdens de Romeinse bezetting. Bij onze zuiderburen is er een Latijnse elitetaal, die blijft na de Frankische inval. In beide gevallen zal de Gallische volkstaal geleidelijk verdrongen worden door de elitetaal, waarbij praktisch zeker Keltische accenten aanwezig zijn gebleven. De hoge ontwikkeling die de Kelten al in de eeuwen voor het begin van onze jaartelling kenden, moet een groot aantal lokale toponiemen hebben opgeleverd die voor zowel de Romeinen als de Franken van levensbelang waren om het land te verkennen en te bezetten. Het lijkt dan ook logisch dat ze verder gebruikt werden en niet dat de bezetter met totaal nieuwe plaatsnamen afkwam. De Gallische of Keltische toponiemen zouden dan wel een gegermaniseerde versie krijgen.

Marc Van Stappen, 2022, www.stap-brug.be

[8] R. Willemyns, p. 48.